

И.К.Амерханова¹, А.Е.Кожаметова¹

¹С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті,
Қазақстан, Астана
e-mail: indira_amirhanova@mail.ru.

КӨШІ-ҚОН ҮДЕРІСІН ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУДІҢ ҰЛТТЫҚ ЖӘНЕ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕСІН САЛЫСТЫРУ

Андатпа. Көші-қон қазіргі әлемнің өзекті мәселелерінің бірі болып табылады. Барлық елдердегі сияқты Қазақстанда да ішкі көші-қон үдерісі үнемі реттеуді қажет етеді. Қазақстанда көші-қонды әлеуметтік реттеуді жетілдіру мемлекеттік көші-қон саясатының басты міндеттерінің бірі болып табылады. Көші-қон үдерісін зерттеу бірінғай қағидаларға яғни, ішкі, сыртқы, заңды және заңсыз көші-қон ағындарын анықтайтын факторларға негізделіп жүргізіледі. Мақалада, көші-қон үдерісін құқықтық реттеудің ұлттық және халықаралық тәжірибесіне салыстыру жұмысы жасалды. АҚШ, Австралия, ГФР және Ресей елдерінің тәжірибесі зерттеліп, Қазақстанға көші-қон ағындарын басқарудың әдістері мен тетіктерін қолдануға, олардың қателіктері мен сәтті шешімдерін зерделеуге, институционалдық құралдар мен тетіктерді, құқықтық нормалар мен ұйымдастырушылық нысандарды енгізуге мүмкіндік беретіндігі туралы зерттелді.

Түйін сөздер: көші-қон, сыртқы көші-қон, ішкі көші-қон, көші-қон үдерісі, көші-қонның қайнар көздері, әлеуметтік жағдай.

Амерханова И.К.¹, Кожаметова А.Е.¹

¹Қазақский агротехнический университет им. С.Сейфуллин
Қазақстан, Астана
e-mail: indira_amirhanova@mail.ru

Сравнение отечественного и международного опыта правового регулирования миграционного процесса

Аннотация. Миграция является одной из актуальных проблем современного мира. Как и во всех странах, процесс внутренней миграции в Казахстане требует регулярного регулирования. Совершенствование социального регулирования миграции в Казахстане является одной из основных задач государственной миграционной политики. Изучение миграционного процесса основывается на единых принципах, т.е. факторах, определяющих внутренние, внешние, легальные и нелегальные миграционные потоки. В статье миграционный процесс сравнивается с отечественной и международной практикой правового регулирования. Изучен опыт США, Австралии, Германии и России, а также рассматриваются методы и механизмы управления миграционными потоками этих стран, изучить их ошибки и удачные решения, внедрить институциональные инструменты и механизмы, правовые нормы и организационные формы.

Ключевые слова: миграция, внешняя миграция, внутренняя миграция, миграционный процесс, источники миграции, социальная ситуация.

Amerkhanova I. K.¹ Kozhakhmetova A.E.¹
¹ S.Seifullin Kazakh Agro Technical University
Kazakhstan, Astana
e-mail: indira_amirhanova@mail.ru

Comparison of domestic and international experience in legal regulation of the migration process

Abstract. Migration is one of the urgent problems of the modern world. As in all countries, the process of internal migration in Kazakhstan requires regular regulation. Improving the social regulation of migration in Kazakhstan is one of the main tasks of the state migration policy. The study of the migration process is based on uniform principles, i.e. factors that determine internal, external, legal and illegal migration flows. The article compares the migration process with domestic and international practice of legal regulation. The experience of the United States, Australia, Germany and Russia has been studied, as well as the methods and mechanisms for managing the migration flows of these countries, studying their mistakes and successful decisions, introducing institutional instruments and mechanisms, legal norms and organizational forms.

Keywords: migration, external migration, internal migration, migration process, sources of migration, social situation.

Соңғы жылдары көші-қоншылардың саны өсуде. Қоныс аудару масштабының мұндай күрт өсуі құқық бұзушылықпен қатар, экономикалық және әлеуметтік тұрғыдан аймақтардың дифференциясын көрсетеді.

Көші-қон үдерістері, ең алдымен еңбек ресурстарының ішінде әлеуметтік-экономикалық және құқықтық жағдайға әсер ететін маңызды факторлардың қатарына жатады. Ішкі көші-қон үдерісі халқы тығыз орналасқан аймақтан, халқы сирек орналасқан аймаққа халық санының азаюына байланысты көшірілуі де мүмкін. Бұл үдеріс еңбек ресурстарын қамтамасыз етумен бірге әлеуметтік мәселелерді шешуге мүмкіндік береді. Көші-қон үдерісі аймақтық экономика мен экономикалық географиямен тығыз байланысты яғни, халықтың еңбек нарығындағы жұмыс күші тапшы аймақтарға келуі.

Әлемдегі кез келген мемлекеттердің саяси үдерістерін басқару бағдарының бір бөлігі көші қон мәселесіне арналған. Көптеген елдерде ауыл тұрғындары қала тұрғындарына қарағанда көші-қон ағымына бейім, ал әйелдер ерлерге қарағанда көші-қонға бейім. Көші-қоншылардың көпшілігі жалғыз басты адамдар.

Әлемнің барлық елдерінде көші-қон үдерісі кездеседі. Біздің зерттеу жұмысымызда АҚШ, Австралия, ГФР, Жапония, ҚХР және Ресей мемлекеттерін алып зерттедік, осы мемлекеттерде ішкі көші-қон үдерісінің реттелуі қалай жүргізілетіндігі туралы тоқталып өтетін болсақ:

АҚШ тәжірибесі. Көші-қоншыларды қабылдаушы елдердің ішінде ең танымалы АҚШ мемлекеті. АҚШ елінің ішкі көші-қонға қатысты тәжірибесінің ішінде, ішкі көшіп қонушыларды жұмысқа алып немесе жұмыс берушілерге мемлекет тарапынан салықтық ынталандырулар немесе жеңілдіктер беріледі екен. 2019 жылдың соңында АҚШ-та шамамен 46,6 миллион иммигрант болды, бұл бүкіл халықтың 15% құрады. 2018 жылы да, 2019 жылы да көші-қоншылардың ең көп ағымы Мексика, Оңтүстік Корея, Үндістан, Қытай елдерінде байқалады. Көші-қон саясаты институтының деректеріне сәйкес 2019

жылы АҚШ-тан 2,97 млн. адам көшіп келген. Көші-қоншылардың ең көп ағымы Мексикаға (877 мың адам), Канадаға (343 мың адам), Ұлыбританияға (212 мың адам) және Пуэрто-Рикоға (165 мың адам) келген [1].

Бұл елдегі көші-қонды мемлекеттік реттеудің маңызды тетігі – «Жасыл карта», ол көші-қоншыға АҚШ-та тұрақты тұруға және жұмысқа орналасуға құқық береді. АҚШ-та бес жыл тұрақты өмір сүргеннен кейін «жасыл карта» иесі және оның отбасы мүшелері Америка азаматтығын ала алады. Картамен көші-қоншы өзінің азаматтығын өзгертпестен және АҚШ азаматтарының барлық дерлік құқықтарына ие бола отырып, АҚШ-та белгісіз уақыт тұра алады. Тұруға рұқсат алудың негізгі жағдайлары:

1. Отбасын біріктіру.
2. АҚШ азаматымен некеге тұру.
3. Американдық жұмыс берушінің өтініші бойынша.

Ал, АҚШ-тың ішкі көші-қон мәселесіне тоқталып өтетін болсақ, американдықтар өте мобильді адамдар, сондықтан бұл елде тұратындардың шамамен 16%-ы жыл сайын жаңа жерге қоныс аударып тұрады екен. Соңғы жиырма жыл ішінде АҚШ халқы оңтүстіктегі штаттарға қарай қоныс аударуда. Осыған орай, елдің шығысы мен оңтүстігіндегі адамдар саны артып келеді, ал орталық шығыс пен солтүстігінде адамдар саны азаюда.

Бір ғасырдан астам уақыт бойы американдықтар ауыл шаруашылығынан қалалық жерлерге көшу үстінде. Бірақ 1950 жылдары олар қала орталықтарынан қала маңына көптеп кете бастады. Қазіргі уақытта қала маңына көші-қон жалғасуда, демографтар оны «ауылға оралу» деп атады.

Жыл өткен сайын американдықтар микро-штаттарға халық көп шоғырланған метрополиядан тыс орналасқан шағын қалалар мен қалаларға көшуде. Бұл шағын мемлекеттер өз тұрғындарына жұмыс берумен қатар, тамақтану орталықтары, ойын-сауық орындары, көлік кептелісі жоқ әлеуметтік өмір, яғни жоғары урбанизацияланған аймақтарға тән құбылыстары ұсынуда.

АҚШ халқы білімді ұлт қатарында.

Мысалы, 2019 жылы 25 жастан асқан АҚШ халқының 84%-ы орта мектепті аяқтады, ал 26%-ы колледжді бітірді. Салыстыру үшін: 1990 жылы бұл көрсеткіштер сәйкесінше 69% орта мектепті аяқтады және 17% колледжді бітірген санын құрады. Білімді адамдардың көбеюі, сәнді қонақ үйлер, ұйымдастырылған саяхат, қымбат шараптар және жақсы мейрамханаларда тамақтану секілді сапалы өнімге сұраныстың артуына әкеледі.

Барлық елдер өздерінің популяцияларының этникалық және нәсілдік құрамымен ерекшеленеді. Мысалы, Жапонияда азаматтардың барлығы дерлік жапондықтар ал, Америка Құрама Штаттарының халқы әлемдегі кез келген ұлттың азаматтарынан тұрады.

АҚШ тұрғындарының штат аймақтары арасындағы көші-қоны туралы айта отырып, оның басты себептері неғұрлым тиімді жұмыспен қамту, сондай-ақ бизнес жүргізу саласындағы кең мүмкіндіктер болып табылатындығын атап өткен жөн. Ішкі көші-қонның әсіресе, елдің аз дамыған аймақтарының тұрғындары біртіндеп қоныстанған және жоғары деңгейде дамыған аймақтарға көшіп жатқанынан басқа жағымсыз салдары жоқ. Қазірдің өзінде кедей аймақтар кедейленуде. Бірақ АҚШ-тың ішкі көші-қонында дамыған аймақтардың бірі Калифорния мен Нью-Йорктен көші-қоншы саны басым. Баспана бағасы штаттағы ішкі көші-қонға да айтарлықтай әсер етеді - көбінесе адамдар, оның ішінде жас отбасылардың көпшілігі тұрғын үйдің орташа бағасы төмен аудандарға ауысады. Статистика көрсеткендей, адамдар ең төменгі күнкөріс деңгейі төмен аймақтарға жиі тартылады. Соңғы жылдары оңтүстік штаттар ішкі көші-қоншылар үшін ерекше тартымды болуда. Сарапшылардың пікірінше, оларда жайлы климат, сондай-ақ өмір сүруге қолайлы жағдайлар бар. Сонымен қатар, бұл мемлекеттер соңғы жылдары жақсы дамып келеді. АҚШ-тағы Флорида мен Техаста ішкі көші-қон бағыттары басым. Бұл құбылыс (көптеген әлеуметтанушылардың пікірі бойынша) халықтың тығыз шоғырланған штаттарының тұрғындарының осы аймақтарда одан әрі дамудың және өздерінің

жеке кәсіптерін құрудың тамаша мүмкіндіктерін көруіне байланысты. АҚШ-тағы ішкі көші-қонның негізгі проблемасы қылмыс болып қала береді. Бұл шынымен де өте күрделі мәселе. АҚШ-қа сыртқы ғана емес, сонымен қатар ішкі көші-қонның қатысушылары қылмыскерге айналады [2]. «Американдық арман және уәде актісі» және «Фермадағы жұмыс күшін модернизациялау туралы заң» атты екі заң жобасы жасалып қабылданыпты. Бұл заң жобалары ішкі көші-қонды реттеуде «Американдық азаматтық туралы» Заңының бір бөлігі болып табылады.

АҚШ, Канада, Швеция, Германия және т.б. сияқты шет елдердің көші-қон заңнамасында көші-қонның негізгі арналары бекітілген. Жалпы, олардың ішінен үш негізгі арнаны бөліп көрсетуге болады: отбасын біріктіру; гуманитарлық көші-қон (босқындар мен пана іздеушілер); еңбек (экономикалық) көші-қоны.

АҚШ-та көші-қон және натурализация туралы заң оның көші-қонның отбасын біріктіру бағдарламасын қолдау және еліміздің экономикалық қажеттіліктеріне сәйкес келетін жоғары кәсіби біліктілігі бар адамдардың көші-қонын ынталандыру сияқты басымдықтарын нақты анықтайды. Отбасын біріктіру үшін жыл сайын АҚШ-қа 600 мыңнан астам туыстары келеді. Америка азаматтарының жақын туыстары үшін виза алуға сандық шектеулер жоқ. Еңбек көші-қоншылары үшін жыл сайынғы 140 мың рұқсат квотасы белгіленген. Квота босқындарға қолданылмайды, бірақ олардың саны АҚШ Мемлекеттік Конгресс департаментінің кеңестер кезінде белгіленеді. Босқындар үшін ел ішінде арнайы қоныс аудару бағдарламалары бар, мұндай мәртебеге ие адамдар тұрақты тұруға құқылы [3].

АҚШ-тың тұрақты тұрғыны мәртебесін алу үшін жеңілдікті режим американдықтардың тікелей туыстарына-ерлі-зайыптыларға, балаларға (оның ішінде шетелде асырап алынған), АҚШ-тың кәмелетке толған азаматының ата-анасына, АҚШ азаматтарының жесірлеріне екі жылдан астам некеде болған жағдайда беріледі.

Германияның тәжірибесі. Германия

мемлекетінде де көші-қон үдерісіне қатысты біршама тиімді жұмыстар атқарылуда. Көші-қон үдерісін ұйымдастыратын Германдық жүйе федеральдік лагерь мен земельдік лагерьден тұрады екен. Германияның бірінші деңгейдегі федеральдік лагерінде жаңадан қоныстанған немістерді қабылдап олардың жеке басын куәландыру мен жеке құжаттарын тексеру жұмыстары жүргізіледі. Яғни бұл дегеніміз, қоныстанушылардың өткен өмірі толық тексеріліп, олардың тараптарынан қауіп қатердің туындамайтындығына көздерін жеткізу жұмыстарын жүргізеді. Ол елде бастапқыда қажеттілікті өтеу үшін мемлекет тарыпынан ақша қаражатымен көмектеседі. Біздің еліміздеде бұл шара жүргізілетіндігін атап өткеніміз дұрыс. Бір ерекшелігі федеральді лагерьде болған қоныстанушылар земельдік лагерьге өту барысында мемлекеттік органдардан қоныстанушылармен әлеуметтік бейімдеу және ықпалдастыру шараларын жүргізеді. Лагерьге жаңадан келген қоныстанушыларға ақпараттық көмек көрсетіліп, әлеуметтік көмек беретін көптеген гуманитарлық ұйымдар мен қорлар жұмыс жасайды. ЖОО арнайы білім беру мен қатар, тіл деңгейін анықтап алты айлық тіл курстарын да оқытады екен. Осылайша Германия мемлекеті өздерінің қоныстанушыларын әлеуметтік бейімдеуден өткізеді екен [4].

Еуропа Кеңесінің Адам құқықтары жөніндегі комиссары Томас Хаммарбер атап өткендей, «ізгілікті көші-қон саясаты барлық Еуропа елдерінен көші-қоншыларды қорғаудың баламалы тәсілдері туралы ақпарат жинауды және ең алдымен заңсыз көші-қоншылар туралы көбірек ақпарат алуды талап етеді. Заңсыз көші-қоншылардың халықаралық құқықта бекітілген жалпыға бірдей танылған құқықтары да бар сондықтан оларға құрметпен қарау керек». Германиядағы көші-қон үдерісі үкіметаралық және халықаралық келісімдер мен декларациялармен реттеледі. Германиядағы көші-қоншылардың құқықтары халықаралық шарттардан басқа келесі заңдармен де реттеледі: Шелелдіктердің Германияда тұру туралы Заңы (Aufenthaltsgesetz); Баспана туралы Заң (Asylgesetz); Тұру ережелері

(Aufenthaltsverordnung), Шетелдік азаматтарды жұмысқа орналастыру (Beschäftigungsverordnung) туралы ереже. Бұл заңдар ГФР-дің негізгі заңы Германия конституциясына негізделіп қабылданған. ГФР-дің Конституциясының бірінші тарауына сәйкес көші-қоншыларға, өз азаматтарына қолданылатын құқықтар мен міндеттер көрсетілген [5].

Германияда ақпараттық технологияларды дамыту барысында көші-қоншылардың ішінен білікті қызметкерлерді тарту үшін «Жасыл карта» жүйесіне негізделген бағдарламаны еңгізді. Жеңілдетілген әкімшілік процедураның арқасында «Жасыл карта» бойынша жұмыс істеуге кіру визасы тез беріледі. Ұқсас атауы бар американдық бағдарламадан айырмашылығы, Германиядағы «Жасыл карта» елде бес жыл тұруға және жұмыс істеуге құқық береді. Бағдарламаға қатысудың шарты жоғары білім (университеттік немесе политехникалық диплом) немесе жұмыс берушінің кем дегенде 100 мың неміс маркасын төлеуге қабілеттілігі болып табылады. Бір жылдан кейін маманның отбасы мүшелерінің Германияға кіруіне және жұмысқа орналасуына рұқсат етіледі. «Грин кард» бағдарламасы бойынша жұмыс істейтіндердің квотасы жылына 10 мың адамға белгіленген. Германияда 2005 жылғы 1 қаңтардан бастап күшіне енген «Көші-қон туралы» жаңа заңның қабылдануымен Green Card бағдарламасының барлық негізгі ережелері сақталып тіпті біршама кеңейтілген. Алайда, алдыңғы заңнамалық актілердің ережелері сақталған, атап айтқанда: шетелдік маман Еуропалық одаққа кіретін елдерде тиісті маман болмаған жағдайда ғана шақырылуы мүмкін. 2005 жылдан бастап Германиядағы азаматтық саясатты мемлекеттік реттеу барысында білім беру бағдарламалары жүзеге асырылды. Білім беру бағдарламаларының арқасында еңбекші көші-қоншылар әлеуметтік шәкіртақылар арқылы өздерінің біліктілерін арттырып, қосымша жұмыс орындарын ашып, жұмыссыздардың қатарын азайтты.

Германияда он төрт жылдан бері арнайы заң бар екен, оған сәйкес әр түрлі

елдерден келген көші-қоншылар арнайы курстарға қатысу арқылы өздерінің «неміс қоғамына кіруді» дәлелдеуге міндетті. Қабылданған интеграция жоспары аясында және 1999 жылғы «ГФР азаматтығы және шетелдік елдердің құқықтары туралы» Заңның негізгі ережелеріне азаматтықты алу туралы тест енгізілді [6].

ГФР-дің көші-қон саласындағы құқықтық актілерінде көші-қон саясатының нақты заңнамалық бекітілген қағидаттары және сонымен бірге заңсыз еңбек көші-қонын болдырмау жөніндегі тетіктері бар, атап айтқанда:

- Қоныстанудың заңды орындарының көбірек санын ұсыну;
- көші-қон үдерістерін мониторингтеу және талдау үшін жеткілікті әкімшілік ресурстар бөлу;
- құқық қорғау функцияларын орындау;
- көшіп-қонушылардың заңды еңбекпен қамтылуын ынталандыруды ұлғайту. Әрине, көші-қоншылар Германияның қоғамдық және экономикалық дамуына маңызды үлес қосуда [7].

Лейбниц атындағы институтының қызметкерлері 2008-2014 жылдар аралығында Германия аймақтарындағы әр түрлі жас аралығындағы адамдардан ішкі көші-қоны бойынша зерттеу жүргізді. Зерттеу барысында ішкі көші-қонға әсер ететін факторларды талдады. 7 жыл ішінде 250 000 неміс ауылдан қалаға көшкен, бұл ауылдық аймақтарға айтарлықтай демографиялық зиянын келтірген. 18-29 жастағы немістердің арасында 460,000 немістер қалаға көшкен. Екінші жағынан, 30 жастан асқан немістер қаладан ауылға көбірек көшетіні байқалыпты. Жалпы алғанда 30 жасқа дейінгі жастар (43%) ішкі көші-қоншылардың ең үлкен үлесін құрайды. Оқуға түсу үшін барған жастар оқу бітіргеннен кейін қалалы жерде жиі қалады. Жастар үшін жұмыссыздық маңызды фактор болып табылады. Олар жұмыссыз аймақтардан кетуге мәжбүрлі [8].

Сонымен қатар, Германияда Федералды агенттіктің Конституциясы мен заңына сәйкес босқындарды тану ресми түрде танылған немесе осы мәртебені шетелде алған адамдар болып табылады.

Германиядағы босқындар және олардың түрлері туралы біз ғылыми журналда жариялаған еңбегімізде кеңінен талқылап өткен болатынбыз. Атап айтар болсақ, конвенциялық босқындар-нәсілдік, конфессиялық, әлеуметтік немесе саяси сенімдерге байланысты өз отанындағы өміріне немесе бостандығына қауіп төнгендіктен шығарып жіберілген адамдар, контингентті босқындар-гуманитарлық көмек акциялары негізінде ГФР-да қабылданған шетелдіктер (мысалы, еврейлерді ГФР-ға көшіру жөніндегі бағдарламалар) [9].

Сонымен, Германияның көші-қоншыларға қатысты ұзақ мерзімді саясаты көптеген елдер үшін үлгі болғанын атап өткен жөн. Жалпы, Германияның көші-қон саясатында көші-қоншылармен жұмыс бағдарламасынан ел өмірінің барлық аспектілерін қамтыған мемлекеттік интеграциялық саясатқа көшуге болады. Алайда, қазіргі көші-қоншылар көп жағдайда саяси баспана алу мен отбасыларын көшіріп алу мақсатында келеді. Қабылданған көші – қон бағдарламасы тиімді деп айтуға болмайды. ГФР аумағын белсенді қоныстандыратын Таяу Шығыстан келген босқындардың көші-қон ағыны мемлекет тарапынан реттеуді қажет етеді. Мемлекеттің міндеті көші-қон үдерістерін жандандыру жағдайында босқындарға және біліктілігі жоқ жұмыс күшіне қатысты көші-қондық саясатты қатаң бақылауға алу болып табылады.

Ресей тәжірибесі. Ресейде ішкі көші-қон әскери-саяси, тарихи-мәдени, әлеуметтік-экономикалық, діни, табиғи және басқа да факторлардың әсерінен жүреді. Экономикалық факторлардың әсерінен адамдар жалақысы жақсы және жалпы өмір сүру деңгейі жайлы аймақтарға қоныстандырылады. Осы факторға байланысты Батыс және Орталық Федеральды округтер мен Мәскеу, Санкт-Петербург, Ленинград, Белгород және Калининград облыстарының халқы көбеюде. Табиғи-климаттық факторлар оңтүстік аймақтарға жайлы климаттық жерге қоныс аударумен түсіндіреді.

Украиналық көші-қоншылар Ресейге табыс табу мақсатында жиі барады және де

олар құрылыста жалдамалы жұмыскерлер ретіндегі қызмет түрімен айналысады. Ресейде Украиндықтардың еңбегі жүргізуші ретінде жоғары бағаланады. Еуропалық автомобиль нарығында Еуроодақтың әртүрлі елдері арасында көлік құралдарын жеткізуді ұйымдастыратын ресейлік фирмалар жұмысын жалғастыруда. Украиналық көші қоншылар Ресей аумағы арқылы Батыс мемлекеттеріне өтіп өздерінің экономикалық жағдайларын жақсарту істерін жүзеге асырды. Кейін Ресей ішіндегі шиеленісті жағдайларға байланысты мәжбүрлі қоныс аударушылар мен ішкі қоныс аударушылар ағымын қалыптастырды. ХХІ ғысырдың бірінші ширегінде Ресей Федерациясының арасында халықтың Солтүстік және шығыс аймақтардан сол елдің орталық және оңтүстік батыс аймақтарға көшу қарқынды болғандығы байқалды. Бүгінде Қиыр Шығыс федеральді округі демографиялық жағдайға теріс әсер ететін көші-қон үдерістерінің қолайсыз тенденцияларымен ерекшеленеді. Бұл халықтың тез қартаюына, өлім жетімнің өсуіне және ауылдық жерлердің құлдырауы мен еңбек әлеуетінің төмендеуіне ықпал етеді.

Ресей Федерациясында көші-қонды мемлекеттік реттеудің қазіргі заманғы, жан-жақты жүйесін дамыту үшін, 2003 жылы 1 наурыздағы №256 өкіміне сәйкес Ресей Федерациясы Үкіметінің «Көші-қон үдерісін құқықтық реттеу» тұжырымдамасы қабылданды. Аталмыш тұжырымдамада Ресей Федерациясындағы көші-қон жағдайына талдау жасалып, мақсаттары тұжырымдалып, көші-қон үдерісінің құқықтық реттеу қағидаттары мен міндеттері және билік органдараның көші-қон үдерістерін реттеу қызметінің негізгі бағыттары көрсетілген. Ол бағыттар:

1. Мәжбүрлі көші-қон интеграциясы үшін жағдай жасау.

2. Көші-қоншыларды Ресей Федерациясына жұмысқа тартуға жәрдемдесу барасында еңбек ресурстарын ел экономикасына қажеттілігін ескеру қажет.

3. Ресей Федерациясында көші-қон процесін бақылауды қамтамасыз ету.

4. Басқа жаққа орналасқан адамдарға жағдай жасау.

5. Шетелдегі отындастармен қарым-қатынасты қолдау және дамыту.

6. Ішкі көші-қон үдерісін оңтайландыру және еңбек ресурстарын тиімді пайдалану.

7. Ресей Федерациясының солтүстік және шығыс шекараларына жақын орналасқан халықты сақтап қалу және олардың жағдайларын оңтайландыру үшін әрекеттер жасау.

8. ТМД елдерінен отандастарын ерікті түрде қоныс аударуына әрекеттер жасау [10].

Ресей Федерациясы Президентінің 2006 жылғы 22 маусымдағы «Шетелде тұратын отандастардың Ресей Федерациясына ерікті түрде қоныс аударуына жәрдемдесу жөніндегі мемлекеттік бағдарламаны әске асыру жөніндегі» №637 Жарлығына сәйкес Камчатка өлкесіне Мемлекеттік Бағдарлама аясында 2019 жылы 251 адам келген. Бағдарламаның ерекшелігі Ресей Федерациясының басқа аймақтарына қарағанда Камчатка өлкесінің әлеуметтік-экономикалық, климаттық жағдайларын ескере отырып, қызметкерлерге жалақыларына аудандық коэффициент пен пайыздық үстемақы қосылып отырады екен [11]. Біздің елімізде де оңтүстік пен солтүстіктің климаттық жағдайы ескеріле отырып, қысқы мезгілде солтүстікке көшіп барған ішкі көші-қоншылардың еңбек ақысына үстемақы қосылса орынды болар еді.

Көші-қон үдерісін құқықтық реттеуге байланысты қабылданған шешімдерге қарамастан, қазіргі кезеңде ішкі көші-қон үдерісіне қатысты біршама мәселерлер бар. Ішкі көші-қон үдерісінің бақылануы төмен деңгейде болғандықтан, еңбек нарығына өз әсерін тигізіп ғана қоймай, әлеуметтік шиеленістің өсуіне де негізгі себеп болып табылады. Бақыланбайтын көші-қоншылардың арасында қылмыстың өсуі байқалып, құқық бұзушылықтар бел алады, көші-қоншылардың салық заңнамасын сақтамауы, өз елінен тұрақты елдерге ақша қаражатының жаппай кетуі, ұлттық мәселені өзектендіру болып табылады.

Жоғарыда келтірілген зерттеулер ішкі көші-қонның қазіргі әлемде еңбек, халықаралық ағындары күрделі саяси, экономикалық және құқықтық өзгерістерге әкелетінін көрсетеді. Сонымен, ішкі көші-қон мотивациясына олардың отанында өмір сүрген әлеуметтік ортаның объективті жағдайлары әсер етеді. Елінен кететін көші-қоншыларға әсер ететін сыртқы факторлар қоныс аударудың көптеген мотивтерінің пайда болуына және қабылдаушы елдегі көші-қоншылардың көптеген бейімделу стратегиялары мен тактикаларына (реципиент елінің әлеуметтік-мәдени нормаларына толық бейімделуге) әкеледі.

Сонымен, дамыған елдердің тәжірибесі Қазақстанға ішкі көші-қон ағындарын басқарудың әдістері мен тетіктерін қолдануға, олардың қателіктері мен сәтті шешімдерін зерделеуге, институционалдық құралдар мен тетіктерді, құқықтық нормалар мен ұйымдастырушылық нысандарды енгізуге мүмкіндік береді. Жоғарыда айтылғандардың бәрінен белгілі бір елдердің ішкі көші-қон саясаты, ең алдымен, біліктілігі жоқ еңбек санаты бойынша көшіп-қонушылардың ағынын тежеуге және жоғары білікті мамандарға артықшылық беруге бағытталған деген тұжырым жасалады. Елімізге ішкі көші-қон үдерісін реттейтін реформа қажет. Канада мен

Израильде көші-қон министрлігі бар. Олар көшіп келушілердің нақты бір психологиялық көңіл күйінен бастап кәсіби біліктілігін ескеретін іріктеу амалдарын жасайды екен. Шет елдердің көші-қон саласындағы заңнамаларының мазмұнын қарастыра отырып, (АҚШ, Австралия, ГФР және Ресей мысалдарында) мынадай қорытынды жасауға мүмкіндік береді – көші-қон саясатының мақсаттары заңнамалық деңгейде нақты бекітілген, олардың ең бастысы экономикалық, мәдени, әлеуметтік және демографиялық пайдаларды алу, сондай-ақ көші-қоншыларды қоғам өміріне ықпалдастыру қажеттілігін мойындау болып табылады.

Мақала, мемлекет тарапынан қаржыландырылатын АР14870872, «Қазақстан Республикасының солтүстік өңірлеріндегі демографиялық және көші-қон процестерін зерттеу: негізгі факторларды анықтау және талдау және оларды реттеу әдістерін әзірлеу» атты жоба аясында зерттеліп жазылды.

Әдебиеттер:

- 1 Щербакова Е. Международная миграция по оценкам ООН 2019 года // <http://www.demoscope.ru/weekly/2019/0835/barom05.php> 25.10.2022.
- 2 Көші-қон в США: статистика и причины // <https://fb.ru/article/380038/migratsiya-v-ssha-statistika-i-prichinyi>. 25.10.2022.
- 3 Program: Migration Policy Institute. International Migration Statistics // <https://www.migrationpolicy.org/programs/data-hub/internationalmig>. 10.11.2022.
- 4 Шапак У. Оралмандарды әлеуметтік бейімдеу және ықпалдастыру қызметін ұйымдастырудың құқықтық проблемалары // Құқық және мемлекет. – 2013. – №1(58). – С. 20-23.
- 5 Современное состояние миграционного законодательства в федеративной республике Германия // <https://eurasianlaw.ru/nashi-rubriki/yuridicheskie-stati>. 12.01.2023.
- 6 Правовой и организационный аспекты миграционной политики ФРГ в части социальной интеграции трудовых мигрантов: опыт для России // <http://xn7sbbaj7auwnffhk.xn--p1ai/article/8223>. 12.11.2022.
- 7 Опеределили 5 стран – лидеров по числу мигрантов на 2017 год // <http://nashiusa.com/interesno/opredelili-5-stran-liderov-po-chislu>. 09.01.2023.
- 8 Внутренняя миграция: сельский исход молодых немцев // <https://nasha-germania.com/news/vnutrennjaja-migratsija-selskij-ishod>. 09.01.2023.
- 9 Амерханова И.К., Майшекина Э.С. ГФР мен Қазақстандағы көші-қон үдерістерінің қалыптасуының кейбір тарихи-құқықтық аспектілері // Қазақстанның ғылымы мен өмірі. – 2019. – №10/1. – Б. 48-52.
- 10 Федеральная Служба Государственной Статистики РФ // http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics. 20.01.2023.
- 11 О миграционной ситуации в Камчатском крае // <https://kamstat.gks.ru/storage/mediabank>. 04.01.2023.

References

- 1 Shherbakova E. Mezhdunarodnaja migracija po ocenkam OON 2019 goda // <http://www.demoscope.ru/weekly/2019/0835/barom05.php> 25.10.2022.
- 2 Koshi-kon v SShA: statistika i prichiny // <https://fb.ru/article/380038/migratsiya-v-ssha-statistika-i-prichiny>. 25.10.2022.
- 3 Program: Migration Policy Institute. International Migration Statistics // <https://www.migrationpolicy.org/programs/data-hub/internationalmig>. 10.11.2022.
- 4 Shapak U. Oralmandardy әлеуметтік бејімдеу және ұқпалдастыру қызметін ұјымдастырудың құқықтық проблемалары // Құқық және мемлекет. – 2013. – №1(58). – С. 20-23.
- 5 Sovremennoe sostojanie migracionnogo zakonodatel'stva v federativnoj respub-like Germanija // <https://eurasianlaw.ru/nashi-rubriki/yuridicheskie-stati>. 12.01.2023.
- 6 Pravovoj i organizacionnyj aspekty migracionnoj politiki FRG v chasti soci-al'noj integracii trudovyh migrantov: opyt dlja Rossii // <http://xn7sbbaj7auwnffhk.xn--p1ai/article/8223>. 12.11.2022.
- 7 Operedelili 5 stran – liderov po chislu migrantov na 2017 god // <http://nashiusa.com/interesno/opredelili-5-stran-liderov-po-chislu>. 09.01.2023.
- 8 Vnutrennjaja migracija: sel'skij ishod molodyh nemcev // <https://nasha-germania.com/news/vnutrennjaja-migratsija-sel'skij-ishod>. 09.01.2023.
- 9 Amerhanova I.K., Majshekina Je.S. GFR men Қазақстандағы көші-қон үдеристерінің қалыптасуының кейбір тарихи-құқықтық аспектілері // Қазақстанның ғылымы мен өмірі. – 2019. – №10/1. – В. 48-52.
- 10 Federal'naja Sluzhba Gosudarstvennoj Statistiki RF // http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics. 20.01.2023.
- 11 O migracionnoj situacii v Kamchatskom krae // <https://kamstat.gks.ru/storage/mediabank>. 04.01.2023.

Сведения об авторах

Амерханова Индира Кулатаевна

Лауазымы: PhD доктор, С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Астана қ.

Пошталық мекен-жайы: 010000, Қазақстан Республикасы, Астана қаласы, ул.Сарыарка 41

Ұялы. Тел 87021069539

E-mail: indira_amirhanova@mail.ru

Кожухметова Айгүл Есеновна

Лауазымы: з.ғ.к., доцент, С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Астана қ.

Пошталық мекен-жайы: 010000, Қазақстан Республикасы, Астана қаласы, ул.Победа 62

Ұялы. Тел 87773061245

E-mail: aigul_kozhahmetova@mail.ru

Амерханова Индира Кулатаевна

Должность: PhD, Казахский агротехнический университет им. С.Сейфуллина

Почтовый адрес: 010000, Республика Казахстан, г.Астана, ул. Сарыарка 41

Сот. тел: 87021069539

E-mail: indira_amirhanova@mail.ru

Кожухметова Айгүл Есеновна

Должность: к.ю.н., доцент, Казахский агротехнический университет им. С.Сейфуллина

Почтовый адрес: 010000, Қазақстан Республикасы, Астана қаласы, ул.Победа 62

Сот. Тел 87773061245

E-mail: aigul_kozhahmetova@mail.ru

Amerkhanova Indira Kulataevna

Position: doctor PhD, S.Seifullin Kazakh Agro Technical University, Astana.

Mailing address: 010000, Republic of Kazakhstan, st Saryarka 41

Mob.phone: 87021069539

E-mail: indira_amirhanova@mail.ru

Position: PhD, associate professor, S.Seifullin Kazakh Agro Technical University, Astana.

Mailing address: 010000, Republic of Kazakhstan, st Pobeda 62

Mob.phone. Тел 87773061245

E-mail: aigul_kozhahmetova@mail.ru